

OSNOVE POSLOVNE EKONOMIJE

Ponavljjanje za Međuispit 2

- Termini pisanja M2 su vidljivi u Infoeduci
- Pravilo: 2 minute po bodu (pr. Ishod 4 nosi 14 bodova, pišete ga 28 minuta)
- Pitanja su za 1,2, 3 i 4 boda.
- Očekujem jasne, sažete i točne teoretske odgovore, te primjere koji ih objašnjavaju.
- Čitajte pažljivo pitanja i što se u njima traži – „slon i miš alegorija”

Ishodi učenja

Minimalni ishodi učenja

- 11 Predstaviti osnovne elemente ekonomskog sustava.
- 12 Obrazložiti tržište, ponudu, potražnju i koncept elastičnosti ponude i potražnje.
- 13 Analizirati faktore koji utječu na potrošačko ponašanje i proizvođačko odlučivanje.
- 14 Obrazložiti značajke proizvodnih inputa.
- 15 Obrazložiti međusobno djelovanje makroekonomskih ciljeva, instrumenata i pokazatelje.
- 16 Obrazložiti utjecaj različitih faktora na ekonomski rast i razvoj.

Željeni ishodi učenja

- 11 Analizirati međusobno djelovanje osnovnih elemenata ekonomskog sustava.
- 12 Ocijeniti učinak različitih faktora na tržišne odluke, ponudu, potražnju i elastičnost ponude i potražnje.
- 13 Tumačiti kako različiti faktori utječu na potrošačko ponašanje i proizvođačko odlučivanje.
- 14 Usporediti značajke proizvodnih inputa.
- 15 Analizirati utjecaj elemenata ekonomske aktivnosti na konačne ekonomske rezultate.
- 16 Analizirati različite strategije ekonomskog rasta i razvoja.

Kako je to raspoređeno po ishodima učenja?

SKUP	Ishod br.	Međuispit 1	Međuispit 2	Domaće		Popravni ispit	MAX bod
				Zadaće/ Blic testovi	Prisutnost / Sudjelovanje u nastavi		
S1	I1	8		2			10
	I2	17		3			20
	I3	17		3			20
S2	I4		14	2			16
	I5		19	3			22
	I6		12				12
	Van Ishoda				0		0
	UKUPNO	42	45	13	0	0	100

Ishod 4

Dohodak

- Dohodak čine sva novčana primanja što ga neka osoba ili domaćinstvo ostvaruje tijekom danog vremenskog razdoblja
- Dohodak se sastoji od nadnica/najamnina (dohodak od rada), rente (pr. renta za najam zemlje), kamata (pr. na novac na štednju), dividende (dohodak od posjedovanja dionica), dobit (kao nagrada za rizik i inovativnost), transferna plaćanja (plaćanja za koja nije izvršena zamjena za dobro ili uslugu – socijalna pomoć, poljoprivredne subvencije)

Rad

- Sve ljudske fizičke i umne sposobnosti koje se mogu upotrijebiti u proizvodnji dobara i usluga
- Stečene radne sposobnosti se ponekad tretiraju kao ljudski kapital
- Ponuda i potražnja za radom odvija se na tržištu
- Dohodak od rada je nadnica ili najamnina (kolokvijalno plaća) – predstavlja vrijednost radne snage

Definicija najamnine/nadnice

- Nadnice su dohodak od rada koji se međusobno razlikuje po vrstama posla, po ekonomskim granama, po spolu i po zemljama.
- Kolokvijalno nadnice/najamnine u svakodnevnom govoru nazivamo plaća.
- Stručno se naziva osobni dohodak

Vrste nadnica

- **Nominalna nadnica**

- Nominalne nadnice su one koje su izražene u novčanim jedinicama.
- Npr. Nominalna nadnica u Hrvatskoj iznosi 800 eura mjesečno.

- **Realna nadnica**

- Realne nadnice su one koje izražavaju kupovnu moć nominalnih nadnica. „Što meni mojih 800 eura mjesečno može kupiti?“
- Za razliku od nominalnih nadnica koje se izražavaju u novcu, realne nadnice se izražavaju u količini roba koje se kupuju, odnosno koje se mogu kupiti, za nominalne nadnice.
- Ovise o visini dohotka, tj. nominalnim nadnicama i visini cijena. (Ako zarađujete 800 eura mjesečno, a svaki mjesec hrana koju kupujete poskupljuje za 10% onda vaša realna nadnica pada)

Porast realnih nadnica

- **Realne nadnice rastu ako se pri danim cijenama povećava dohodak.**
 - Cijene na tržištu se ne mijenjaju, a plaća raste.
- **Realne nadnice rastu ako se pri danom dohotku smanjuju cijene.**
 - Plaće se ne mijenjaju, a cijene na tržištu padaju.
- **Realne nadnice rastu ako se cijene povećavaju sporije od rasta dohotka.**
 - Npr. plaće rastu 10%, a cijene na tržištu rastu 5%.

Smanjenje realnih nadnica

- **Realne nadnice padaju ako se pri danim cijenama smanjuje dohodak.**
 - Cijene na tržištu ostaju iste, a plaće se smanjuju.
- **Realne nadnice padaju ako se pri danom dohotku cijene povećavaju.**
 - Plaće se ne mijenjaju, a cijene na tržištu rasu.
- **Realne nadnice padaju ako cijene rastu brže od dohotka.**
 - Npr. cijene na tržištu rastu 5%, a prosječna plaća 2%.

Tržište rada

- **Može biti (prema znanstvenom načinu promatranja konkurentnosti tržišta):**
- **SAVRŠENO KONKURENTNO**
 - Postojanje velikog broja radnika koji traže posao i postojanje velikog broja poslodavaca pri čemu nijedan od njih ne može diktirati nadnice.
 - Rad je homogen – svi su radnici jednako vješti i produktivni
 - Radnici su savršeno pokretljivi.
 - Radnici su potpuno informirani o promjenama na tržištu rada.
- **NESAVRŠENO KONKURENTNO**
 - Bitno obilježje ovog tipa tržišta je postojanje monopola ponude odnosno potražnje rada.
 - Monopol ponude rada javlja se u vidu radničkih sindikata (prisiljavaju na povećanja nadnica) dok se monopol potražnje rada javlja u vidu udruga poslodavaca (smanjenje nadnica ili preseljenja proizvodnje izvan RH).
 - Sindikata i udruga poslodavaca nema na savršeno konkurentnom tržištu rada.

- Nadnice rastu ako raste potražnja za radom ili opada ponuda rada
- **Rad potražuju poslodavci**
- **Rad nude radnici**

Potražnja za radom

- **Potražnja za radom ovisi o:**

- Tehnologiji – uz bolju tehnologiju ljudi postaju produktivniji, njihova proizvodnost raste (primjerice kopač rovova koji koristi buldožer ili onaj koji koristi ručnu lopatu)
- Kvaliteta rada – bolje obučeni i obrazovani radnici imaju veću proizvodnost nego oni koji su manje obrazovani i izučeni. Kako radna snaga povećava svoje obrazovanje i vještine, povećava se i proizvodnost rada
- Cijenama inputa - rad u Meksiku je jeftiniji nego rad u SAD-u (ponuda rada je veća, radnici su manje stručni i obrazovani, ceste nisu asfaltirane, lošija je uporaba IT opreme, oprema je zastarjela)

Ponuda rada

- **Izražava se brojem radnih sati koje je stanovništvo spremno odraditi na poslovima koji donose nadnicu.**
- **Ovisi o:**
 - broju radnih sati – oportunitetni trošak birate između rada i slobodnog vremena (što više radite manje je slobodnog vremena); vezan uz efekt supstitucije i dohotka
 - participaciji radne snage – povećanje broja žena u radnoj snazi zbog promjena stavova dovelo je povećanja ponude rada
 - useljavanju – kretanje radnika iz zemlje u zemlju važan je izvor promjena u ponudi rada. Veliko useljavanje povećava ponudu (smanjuje cijenu rada, ali ovisi o vrsti posla!)

Efekt supstitucije i efekt dohotka

Što se događa kada se nadnica poveća?

- **Kod efekta supstitucije radnik zamjenjuje slobodno vrijeme radnim vremenom.**

- Zbog porasta nadnica, radnici su spremni slobodno vrijeme zamijeniti radnim vremenom

- Porast nadnice uzrokuje porast ponude radne snage.

- **Kod efekta dohotka radnici zamjenjuju radno vrijeme slobodnim vremenom (dokolicom).**

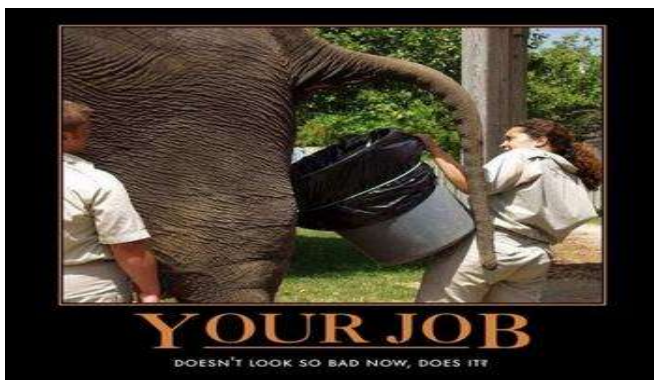
- Na određenoj razini dohotka, radnik više nije spreman slobodno vrijeme zamijeniti radnim vremenom

- Porast nadnice uzrokuje smanjenje ponude radne snage.

Što se događa kad se nadnica poveća?

- Efekt supstitucije
 - Radnik želi raditi više sati, jer je svaki sat rada više plaćen (tj. svaki sat dokolice postaje skuplji, pa se dodatnim radom zamjenjuje dokolica)
- Efekt dohotka
 - Djeluje suprotno od efekta supstitucije
 - Kad se nadnica povećava (ceteris paribus), dohodak je sve veći, pojedinac može kupiti sve više dobara i usluga, ali želi i sve više vremena za dokolicu

Razlike u visini nadnice

- Razlike u visini nadnice objašnjavaju se:
 - naknadnim ili kompenzacijskim razlikama: npr. privlačnost posla, rizik za zdravlje, rad u smjenama – rad na platformi, pr. Naftne kompanije plaćaju više za opasniji i usamljenički posao na platformama nego u udobnim uredima
 - razlikama u kvaliteti rada: npr. obrazovanje, razvoj, stručno usavršavanje; općenito ulaganje u ljudski kapital (neurokirurg/smetlar) – liječnici/ce, inženjeri/ke provode puno godina u obrazovanju i učenju na poslu, te ponekad i skupo plaćaju to obrazovanje – njihove visoke plaće su povratak na uloženo njihov ljudski kapital
 - razlikama u specifičnim sposobnostima pojedinaca: posebni talenti (pr. Vrhunski sportaši/ce ili glazbenici/ce) – renta za specifične jedinstvene talente zbog kojih smo ih spremni na tržištu platiti više
 - segmentacijom tržišta rada: specijalizacija za određene poslove i postojanje nekonkurentnih segmenata – rudari, liječnici, knjižničari – uska specijalizacija i teško se zaposliti u drugoj branši
 - diskriminacijom po različitim osnovama: rasna, etnička, spolna i vjerska diskriminacija

Zemlja

- Tlo, površina i sve sirovine koje se mogu dobiti u prirodi
- Ponuda je zadana, fiksna – ne može se brzo povećati, teško je otkriti, teško je povećati
- Obnovljivi (šume, rijeke) i neobnovljivi (fosilna goriva) prirodni resursi

Cijena korištenja zemlje

- Dohodak od korištenja zemlje naziva se renta
- **Općenito dohodak od korištenja inputa sa fiksnom ponudom naziva se renta** (pr. plaćanje Luki Modriću 10 milijuna kuna za igranje u Realu je isto renta za korištenje jedinstvenog faktora – Luke Modrića)
- **Krivulja ponude zemlje je potpuno neelastična (u određenoj državi unutar njenih granica ima je koliko je ima i ne može se povećati) – bez obzira na promjenu cijene ponuda se ne može promijeniti**

- Vrijednost zemlje izvodi se iz vrijednosti proizvoda koji na njoj proizvodimo tj. iz potražnje za tim proizvodom.
- Ako je potražnja za kukuruzom na tržištu velika onda će i potražnja za zemljištem za kukuruz biti povećana

Kapital

- Trajna proizvedena dobra koja se koriste za proizvodnju drugih dobara i usluga
- Mogu imati različit vijek trajanja (nekoliko mjeseci, godina, desetljeća i sl.)

Kapital (kapitalni resursi, kapitalna dobra)

- Rad i zemlja se nazivaju primarnim ili izvornim faktorima proizvodnje
- **Bitno svojstvo kapitala je da je istovremeno ulazna (input) i izlazna veličina (output)** – pr. Ista tvornica može proizvoditi više vrsta robota - robot Roomba (klasični output jer ide za krajnju potrošnju) i robot za proizvodnju automobila (input koji će proizvesti output zvan automobil)

Vrste kapitala

Kapital se sastoji od:

1. Materijalne imovine

- Zgrade (zgrade, skladišta, uredi...)
- Oprema (proizvodni strojevi, automobili koji se koriste za proizvodnju/rad, računala, ...)
- Zalihe (sirovine za proizvodnju ili kupljena roba koja se dalje prodaje...)

2. Nematerijalne imovine – patenti, licence, računalni programi, imena robnih marki (pr. Coca-Cola)

- **3. Financijske imovine** – ulaganje u vrijednosne papire, krediti – jedan dio financijske imovine koristimo za kupnju kapitala (pr, ako dignete kredit za kupnju stroja ili servera)
- Novac sam po sebi nije kapital jer ne predstavlja proizvodni resurs, novac koristimo da bi pribavili proizvodni resurs

Vrste dohodka od kapitala

- Renta – neto godišnji prihod na trajna dobra (pr. ako iznajmite stan studentu/ici)
- Kamata – pr. za kredit koji dižete za kupnju stroja – unajmljujete novac da biste kupili kapital – taj novac je većim dijelom štednja građana koja se koristi u bankama za kreditiranje (što znači da u biti kamatu plaćate građanima – kamata na njihovu štednju)
- Dividenda – dohodak dioničarima (vlasnicima) tvrtki
- Dobit – dohodak poduzetnicima/cama za inovativnost i riskiranje – isto tako indirektno se koristi za nova ulaganja u tvrtke što doprinosi povećanju prihoda i povećanju buduće dividende za dioničare

Sweatshops

- Definicija: tvornice/proizvodni pogoni gdje zaposleni rade u teškim uvjetima i uz niske plaće (Izvor: <https://www.britannica.com/topic/sweatshop>)
- Sweaterman i sweat system – proizvodnja odjeće u 19 stoljeću

Kako tradicionalna ekonomija opravdava postojanje sweatshopova

- za radnu snagu pogotovo u nerazvijenim dijelovima svijeta, rad u sweatshopovima predstavlja **najbolju moguću alternativu** za stjecanje dohoda i uz to **relativno informirani** radnici i radnice **dobrovoljno** pristaju raditi u takvim tvornicama – (Powell i Zwolinski, 2012)

- Nadnica koju prima radna snaga za rad određena je motivom maksimizacije profita - plaćanje viših nadnica i poboljšanje radnih uvjeta nije besplatno.
- Inzistiranje na minimalnoj nadnici povećava troškove te dovodi do pada zaposlenosti jer rad postaje skuplji.
- to utječe i na gospodarstvo u cijelosti koje će primiti manje stranih investicija, suočiti se sa odljevom kompanija u zemlje sa nižim troškovima rada i shodno tome smanjenjem broja dostupnih poslova. (Maitland, 1997).

- Riley (2017) *sweatshopovi*, iako za nas na Zapadu moralno užasavajući, za siromašne u primjerice Bangladešu ili ostalim zemljama, prihvatljiva alternativa zbog toga što su ostali izbori koje imaju umnogome lošiji (primjerice bavljenje naturalnom poljoprivredom).
- Isto tako oni doprinose ekonomskom i socijalnom razvoju nacije jer se kroz dodatno oporezivanje može izgraditi infrastruktura zemlje.

- Powell i Skarbek (2004) su u istraživanju provedenom na uzorku zemalja Azije i Latinske Amerike ustanovili kako su plaće radnika i radnica u *sweatshopovima* u 80% slučajeva više od prosječne plaće.
- Na taj način, smatraju zagovornici *sweatshopova*, podiže se stanovništvo iz siromaštva i daje im se novac da investiraju i troše (primjerice na obrazovanje, zdravstvo, podizanje kuća, kupnju životinja i sl.) te se tako doprinosi poboljšanju uvjeta u društvu kao cjelini.
- Kao što kaže Riley (2017): „Ako se ljudi žele odreći udobnih radnih uvjeta (ili pobjeći od lošijih radnih uvjeta) za sve te stvari, onda tko smo mi da ih zaustavimo?“

- Nije biznis tu da rješava probleme restriktivnih politika, nebrige za stanovništvo i endemsko siromaštvo. To je isključiva briga vlada tih država.

Diskriminacija i stereotipiziranje

- diskriminacija jest nedopušteno i neopravdano razlikovanje osoba na osnovu nekih karakteristika (npr., rase ili etničke pripadnosti ili boje kože, spola, jezika, vjere, obrazovanja, dobi i sl.)

Vrste diskriminacije:

- Izravna diskriminacija – “Ne poslužujemo Rome”
- Neizravna diskriminacija – zapošljavanje temeljem izgleda, godina, spola, pripadnosti određenoj skupini i sl.

- Obično dominantna grupa provodi diskriminaciju slabije ili malobrojnije grupe. Dominacija se odnosi na brojnost (većina naspram manjine), ili na moć (npr "viša klasa" naspram "niže klase"). Dominantna grupa postupa prema nedominantnoj grupi kao prema manje važnoj i često joj uskraćuje osnovna ljudska prava
- Stereotipni pogled na druge ljude

Ishod 5

Makroekonomika

- Makroekonomika je grana ekonomike koja proučava ponašanje i funkcioniranje privrede kao cjeline.
- Osnivač makroekonomike je John Maynard Keynes (1883 – 1946) koji je 1936. objavio djelo “Opća teorija zaposlenosti, kamate i novca” gdje su dani temelji makroekonomike.
- Za razliku od mikroekonomike koja se zasniva na djelovanju tržišta makroekonomika se zasniva na državnoj regulativi privrede.

Temeljna pitanja:

Izbor i funkcioniranje ekonomskog sustava, ukupna proizvodnja i zaposlenost, nacionalni dohodak, opća ekonomska ravnoteža, opća razina cijena, inflacija...

Ciljevi i instrumenti makroekonomije

Ciljevi

- **Proizvodnja**
 - Visoka razina i brzi rast proizvodnje
- **Zaposlenost**
 - Visoka razina zaposlenosti s malo nedobrovoljne nezaposlenosti
- **Stabilnost cijena**

Instrumenti

- **Monetarna politika**
 - Kontroliranje ponude novca, kako bi se odredile kamatne stope
- **Fiskalna politika**
 - Državna potrošnja i oporezivanje

proizvodnja

- Konačni je cilj ekonomske aktivnosti da osigura dobra i usluge koje pučanstvo želi
- Sveobuhvatna mjera ukupne proizvodnje u ekonomiji je BRUTO DOMAĆI PROIZVOD (BDP) ili engleski GROSS DOMESTIC PRODUCT (GDP)
- BDP definicija – tržišna vrijednost svih finalnih dobara i usluga proizvedenih u nekoj zemlji tijekom jedne godine

Dva načina mjerenja bdp-a

- **Nominalni BDP** – mjeri se u stvarnim tržišnim (tekućim) cijenama, mijenja se pod utjecajem promjena cijena i promjena fizičkog obujma proizvodnje u državi
 - **Realni BDP** – izračunava se u stalnim ili nepromjenjivim cijenama i mijenja se zbog promjene fizičkog obujma proizvodnje
- Kretanja realnog BDP-a najraširenija su raspoloživa mjera razine i rasta proizvodnje.
- Kroz promatranje rasta realnog BDP-a govorimo o ekonomskom rastu koji ostvaruje određena država. Realni BDP mjeri ekonomski rast
- *Potencijalni BDP* – dugoročni trend realnog BDP-a; predstavlja maksimalnu količinu koju ekonomija jedne države može proizvesti dok cijene ostaju stabilne (naziva se još i proizvodnja s visokom razinom zaposlenosti)

Bdp deflator

$$\text{deflator BDP-a} = \frac{\text{nominalni BDP}}{\text{realni BDP}} \times 100.$$

- Odnos između nominalnog i realnog BDP-a zove se BDP deflator i služi za pretvaranje nominalnog BDP-a u realni
- BDP deflator je ujedno pokazatelj razine cijena i jedna je od mjera koju ekonomisti koriste za praćenje prosječne razine cijena unutar određene ekonomije tj. za određivanje rasta/pada cijena
- Razlog zašto koristimo realni BDP je zbog toga što ekonomiste zanima koliko se je zaista količinski povećala proizvodnja (potrošnja) robe i usluga u određenoj državi – izuzima se utjecaj rasta cijena

Recesija, depresija...

- Recesija
 - Razdoblje znatnog pada ukupne proizvodnje, dohotka i zaposlenosti
 - Obično traje 6-12 mjeseci
 - Opće krize u raznim ekonomskim sektorima
- Depresija
 - Ozbiljan i dugotrajan pad gospodarske aktivnosti
 - Više od 12 mjeseci

Zaposlenost

- Država ima za cilj ostvariti visoku zaposlenost, odnosno nisku nezaposlenost
- Radnu snagu predstavljaju zaposleni i nezaposleni koji traže posao
- –Nezaposleni koji ne traže posao ne predstavljaju radnu snagu
- Stopa nezaposlenosti posljedica je poslovnog ciklusa – kada se proizvodnja u državi smanjuje, smanjuje se i potražnja za radom te stopa nezaposlenosti raste

UKUPNO STANOVNIŠTVO (en. POPULATION) – STATISTIČKA BROJKA UKUPNOG STANOVNIŠTVA DOBIVENA OFICIJELNIM STATISTIČKIM MJERENJIMA (PR. POPIS STANOVNIŠTVA I SL.)

RADNO SPOSOBNO STANOVNIŠTVO (en. POPULATION OF WORKING AGE) – SVE OSOBE U DOBNOM RASPONU OD 15 DO 65 (ponekad od 20 do 64 ili čak 74) GODINE KOJE SU FIZIČKI I MENTALNO SPOSOBNE ZA RAD.

AKTIVNO STANOVNIŠTVO – ONO KOJE OSTVARUJE DOHODAK PO BILO KOJEM OSNOVU NEOVISNO DA LI IH STATISTIKA OBUHVAĆA ILI NE – Napomena: Državni zavod za statistiku RH temeljem usklađenja propisa sa međunarodnim statistikama izjednačava pojam aktivnog stanovništva sa radnom snagom.

RADNA SNAGA (EN. LABOUR FORCE) – ZBROJ STATISTIČKI EVIDENTIRANIH ZAPOSLENIH (en. EMPLOYED) I NEZAPOSLENIH (en. UNEMPLOYED) OSOBA

NEAKTIVNO STANOVNIŠTVO (en. OUT OF LABOUR FORCE – INACTIVE) – RADNO SPOSOBNO STANOVNIŠTVO KOJE NIJE ZAPOSLENO I/ILI AKTIVNO NE TRAŽI POSAO (pr. domaćice, osobe sa invaliditetom i sl.)

Stabilnost cijena

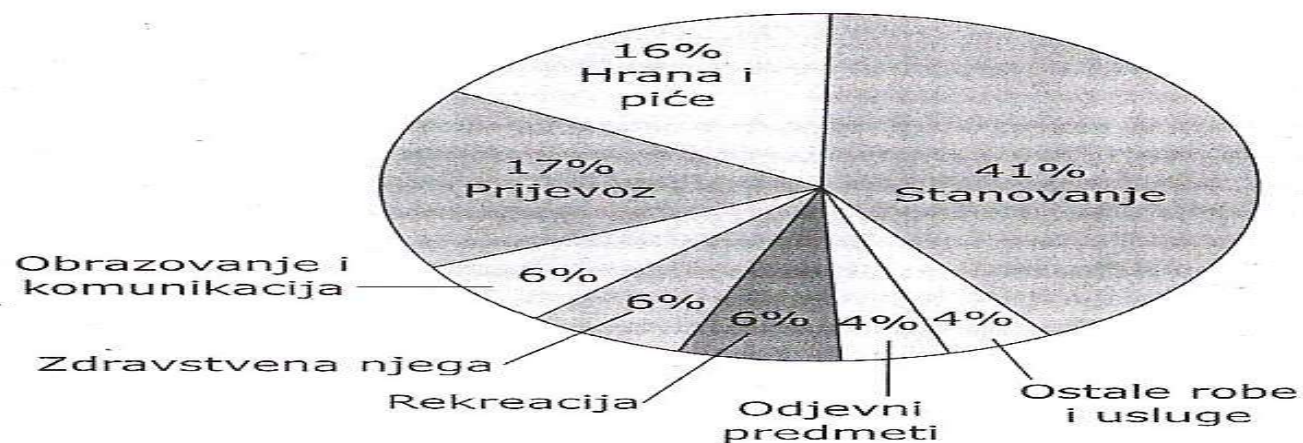
- Država treba osigurati da razina svih cijena u državi brzo ne raste ili ne pada
- Najuobičajenija mjera stabilnosti cijena mjeri se indeksima cijena koji izražavaju opću razinu cijena
- Najvažniji pokazatelj je **indeks potrošačkih cijena (CPI)**
- CPI indeks – trošak fiksne košare dobara koju troši tipični potrošač - on je uz BDP deflator, još jedan pokazatelj iz kojeg računamo promjenu u razini cijena (stopu inflacije/deflacije)
- **Inflacija** je opće povećanje cijena dobara i usluga, a ne povećanja cijena pojedinih proizvoda. Zbog inflacije za jedan euro možete kupiti manje nego što ste za isti iznos mogli kupiti jučer. Drugim riječima, inflacija smanjuje vrijednost valute tijekom vremena.
- **Deflacija – suprotno od inflacije – pad cijena**
- **Hiperinflacija – značajan porast razine cijena (npr. 1000%)**

Primjer: potrošačka košarica

Tipična potrošačka košarica

Slika prikazuje kako tipični potrošač raspoređuje svoju potrošnju za različite kategorije roba i usluga. Ured za statistiku svaki od postotaka naziva 'relativnom važnošću' pojedine kategorije.

Izvor: Podaci Zavoda za statistiku rada

- **Potrošačka košarica označava kombinaciju dobara koju potrošač kupuje, a u stvari predstavlja popis određenih količina robe i može se odnositi na količine hrane, odjeće, obuće ili stanarine koju potrošač kupuje svaki mjesec. Potrošačka košarica ne uključuje ekskluzivne proizvode, već osnovne prehrambene i higijenske potrepštine te potrošni pribor.**

- U europodručju se inflacija potrošačkih cijena mjeri harmoniziranim indeksom potrošačkih cijena ili HIPC. Pojam »harmoniziran« odnosi se na činjenicu da sve države u Europskoj uniji primjenjuju istu metodologiju. Time se postiže usporedivost podataka među različitim državama.

Od čega se sastoji potrošačka košarica

- **DZS RH** razvrstava **izdatke za potrošnju** u sljedeće skupine:
- Hrana i bezalkoholna pića
- Alkoholna pića i duhan
- Odjeća i obuća
- Stanovanje i potrošnja energenata
- Pokućstvo
- Zdravstvo
- Prijevoz
- Komunikacija
- Kultura i rekreacija
- Obrazovanje
- Restorani i hoteli
- Razna dobra i usluge

Zbog čega je važna stabilnost cijena

- Izbacuje uhodani tržišni sustav iz ravnoteže
- Rastu troškovi
- Porezi su podložni promjenama
- Narušena je stvarna vrijednost plaća i mirovina

Makroekonomski instrumenti su

- FISKALNA POLITIKA
 - Državna potrošnja i oporezivanje
- MONETARNA POLITIKA
 - Kontroliranje ponude novca kako bi se odredile kamatne stope

Fiskalna politika

- Područje javnih financija
- Uporabom fiskalnih instrumenata (instrumenti javnih prihoda i rashoda) utječe se na ostvarenje ciljeva ekonomske politike (npr. zaposlenost, inflacija i sl.)
- Može se analizirati s različitih gledišta:
 - Prema instrumentima: politika opće potrošnje i porezna politika
 - Prema načinu provođenja: diskrecijska (ili tekuća) fiskalna politika i fiskalna politika ugrađenih automatskih stabilizatora

Fiskalna politika – prema načinu provođenja

- **Diskrecijska ili tekuća fiskalna politika**

- Svjesno državno reguliranje svoje potrošnje i poreznih aktivnosti radi otklanjanja gospodarskih poremećaja te osiguranja maksimalne zaposlenosti uz što je moguće manju inflaciju (pr. COVID19 ekonomske mjere - Odgoda plaćanja obveze poreza na dobit, poreza na dohodak i doprinosa, obročna otplata poreznih obveza koje su dospjele za vrijeme trajanja posebnih okolnosti.)

- **Ugrađeni ili automatski stabilizatori**

- Elementi koji automatski, bez čovjekove intervencije, djeluju u smjeru stabiliziranja gospodarstva

- To su npr. kompenzacije za nezaposlenost, socijalna pomoć, programi zaštitnih cijena u poljoprivredi te ustroj poreza (najvažniji element, a odnosi se na odnos visine dohotka i visine poreza)

Fiskalna politika – prema instrumentima

- **Fiskalna politika prema instrumentima se dijeli na : Oporezivanje (prihodi države) i državni izdaci (rashodi države)**
- **Oporezivanje**
 - Porezi utječu na dohotke građana; prikupljeni porez je prihod države
 - Veličina dohotka utječe na potrošnju i štednju
 - Potrošnja i štednja utječu na investicije i proizvodnju
 - Porezi utječu na cijene roba i čimbenike proizvodnje
 - Mogu se formirati tako da potiču ili sprječavaju određena ponašanja
 - Utječu na ekonomsku aktivnost
 - Smanjenje poreza vodi povećanju raspoloživog dohotka, što utječe na povećanje osobne potrošnje (ovisno o sklonosti potrošnji), a time se povećavaju i investicije, pa posljedično i zaposlenost
 - Povećavanje porezno priznatih izdataka, može povećati potrošnju (pr. kupujete automobil za tvrtku – umjesto 50% porezno priznatog troška, sada je to 100% - imate poticaj da kupujete automobile

- **Državni izdaci sastoje se od:**

1. Državne kupnje – potrošnja na robe i usluge, plaće vojsci, policiji, sudstvu, školstvu, zdravstvu itd.

2. Transferna plaćanja – mirovine, naknade za nezaposlene

- Državna potrošnja određuje relativnu veličinu javnog i privatnog sektora

- Važno! – državni izdaci utječu i na opću razinu potrošnje u gospodarstvu, pa time na razinu BDP-a

- Često se upotrebljava u svrhu eliminiranja recesije... uglavnom obuhvaća javne radove (objekti od zajedničkog interesa, infrastruktura i sl.)

Primjer kako državni izdaci utječu na potrošnju u gospodarstvu

Kada američka vlada kupi od Boeinga robu u vrijednosti 20 milijardi dolara, ta kupnja ima posljedice na gospodarstvo. Neposredan učinak veće potražnje od strane vlade je povećanje zaposlenosti i profita u Boeingu.

Zatim, kako radnici zarađuju veće plaće, a vlasnici poduzeća dobivaju veću dobit, oni povećavaju svoju potrošnju u društvu, kupujući razna dobra.

Kao rezultat toga, državna kupnja od Boeinga povećava potražnju za proizvodima mnogih drugih tvrtki u gospodarstvu.

- smanjenje poreza ima manji utjecaj na rast gospodarske aktivnosti od povećanja javnih rashoda
- Razlog: iznos koji ostaje na raspolaganju kao višak dohotka se jednim dijelom potroši, a jednim dijelom raspodijeli u štednju; pozitivan učinak na gospodarstvo u cjelini ima samo onaj dio koji se usmjeri u potrošnju
- Kod javnih rashoda (državnih izdataka), veliki dio iznosa se usmjerava u potrošnju

Monetarna politika

- Upravljanje državnim novcem, kreditnim i bankarskim sustavom
- Uglavnom se temelji na tretiranju kamate kao važnog instrumenta ekonomske politike
- **Monetarnu politiku provodi Centralna banka** čija je temeljna funkcija da nadzire ponudu novca i kredita u zemlji
- Centralna banka može regulirati količinu novca dostupnu gospodarstvu
- To utječe na kamatne stope, devizne tečajeve, itd.

Princip monetarne politike

- **Kada gospodarska aktivnost opada, potrebno je povećati ponudu novca i kredite**
- **Kada rast ukupne potrošnje počne izazivati inflaciju, treba smanjiti ponudu novca i kredita**
- *Ograničavanjem ponude novca povećavaju se kamatne stope i smanjuju se investicije, što dovodi do pada BDP-a i niže inflacije.*
- *Povećanje ponude novca i smanjivanje kamatnih stopa potiče gospodarsku aktivnost.*

Temeljne dužnosti (funkcije) središnjih banaka jesu:

1. izdavanje novčanica i kovanog novca te održavanje postojećih i uvođenje novih instrumenata plaćanja
2. kontrola količine novca u optjecaju (ponude novca)
3. reguliranje opće likvidnosti banaka i drugih financijskih organizacija
4. kontrola banaka i drugih financijskih organizacija
5. skrb o održavanju likvidnosti države u odnosu na inozemstvo

Svoje funkcije, koje se odnose na provođenje ekonomske politike, središnje banke ostvaruju trima osnovnim instrumentima:

- a) operacijama na otvorenom tržištu
- b) politikom eskontne/diskontne stope
- c) politikom obveznih rezervi

Politika otvorenog tržišta

- Operacije na otvorenom tržištu koje provodi središnja banka kupujući ili prodajući vrijednosne papire poslovnim bankama (ili drugim kupcima)
- Tako može proširiti ili suziti kreditni potencijal poslovnih banaka
 - Svaka kupnja znači povećanje ponude novca – centralna banka kupuje vrijednosne papire od poslovnih banaka za novac, i tako povećava masu novca koju banke imaju na raspolaganju za davanje kredita
 - Svaka prodaja smanjuje ponudu novca – centralna banka prodaje vrijednosne papire od poslovnih banaka, na taj način smanjuje ponudu novca u optjecaju kod banaka

Politika diskontne/eskontne stope

- Diskontna stopa = kamatna stopa prema kojoj središnja banka reeskontira („otkupljuje”) vrijednosne papire poslovnih banaka ili naplaćuje kamate na odobrene kredite poslovnim bankama
- Promjene u visini diskontne stope djeluju na promjenu kamatnih stopa na kreditnom tržištu i na potražnju za kreditima
- Za vrijeme recesije diskontna stopa se smanjuje, kako bi se stvorili lakši kreditni uvjeti, dok je u vrijeme inflacije situacija obrnuta

Politika obveznih rezervi

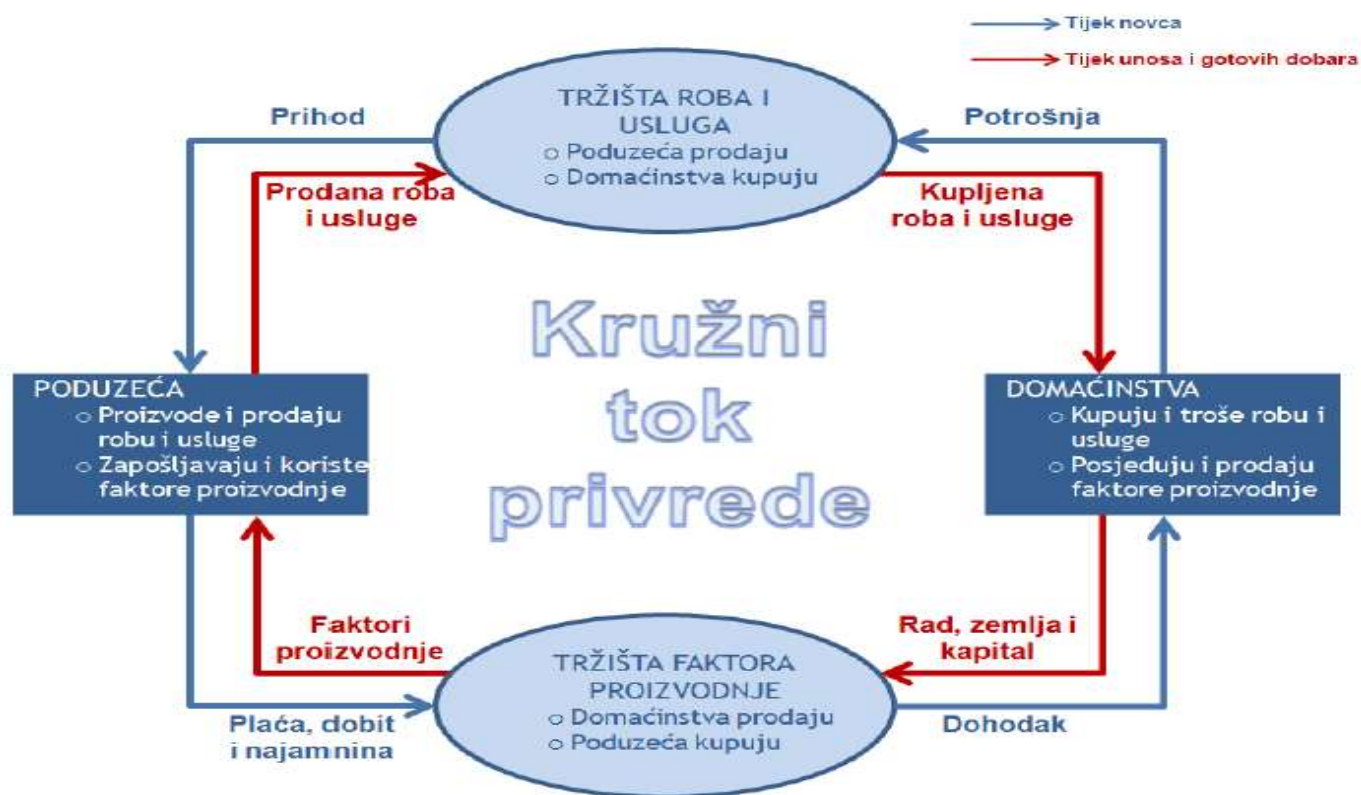
- Središnja banka donosi odluku o stopi obveznih rezervi – tako regulira ponudu kredita
- Banke su obvezne držati propisane rezerve kod središnje banke na posebnom računu
- Povećanje rezervi smanjuje masu novca, banke mogu plasirati manje kredita, pa se kamatna stopa povećava – to dovodi do pada ukupnih investicija

Najvažniji pokazatelj gospodarske aktivnosti – Bruto domaći proizvod (BDP)

- Ukupna tržišna vrijednost finalnih roba i usluga proizvedenih u državi u danoj godini
- Zbrajate različite proizvode (od jabuka do automobila) koji neka država proizvodi koristeći vlastitu zemlju, rad i kapital
- BDP uključuje robe i usluge tekuće proizvodnje a ne uključuje transakcije čiji su dio proizvodi proizvedeni u prošlosti (kupnja nove brodice iz hrvatskog brodogradilišta ulazi u BDP ove godine, kupnja polovne brodice preko Njuškala ne)
- BDP uključuje proizvode i usluge proizvedene na geografskom području jedne države, neovisno o nacionalnosti proizvođača

Kako se mjeri BDP?

- **Proizvodna metoda** – zbrojimo vrijednost proizvodnje svih industrijskih sektora gospodarstva
- **Rashodna metoda** – zbrojimo svu potrošnju tj izdatke za robu i usluge svih sektora potrošnje gospodarstva (kućanstva, poduzeća, država i stranci)
- **Dohodovna metoda** – zbrojimo sve dohotke koji su generirani u procesu proizvodnje (plaće zaposlenih, dobiti, rente itd.)

Proizvodna metoda – početni primjer

- Pr. proizvođač čelika US Steel proizvede tonu čelika i proda ga General Motorsu (GM) za 1500\$. GM iskoristi taj čelik i proizvede automobil koji proda za 10.000\$. Radi pojednostavljenja, automobil se proizvodi samo od čelika i primjene rada. Što će od ovog proizvodnog postupka ući u BDP, da li 11.500\$ tj. (1500\$+10.000\$)?
- Odgovor je NE!!!!
- Ne smijete dvostruko računati čelik – jedanput kada ga je US Steel prodao GM-u a drugi put kad je GM prodao taj čelik kao dio gotovog automobila
- Čelik je proizveden samo jednom pa ga se tako treba i računati!
- U BDP će ući samo novostvorene vrijednosti iz ovih proizvodnih procesa!

Proizvodna metoda

- Kada računamo BDP metodom zbrajanja proizvodnje, onda zbrajamo tzv. novostvorenu vrijednost svih industrijskih sektora gospodarstva (a ne njihovu ukupnu prodaju)
- novostvorena vrijednost – vrijednost za koju poduzeće tokom proizvodnog procesa poveća vrijednost poluproizvoda i sirovina koje je kupio od dobavljača (ugrubo se računa kao: vrijednost prodaje – vrijednost po kojoj plaća poluproizvode i sirovine od drugih poduzeća).
- Na taj način izbjegavamo dvostruko obračunavanje
- Uz to ćemo pribrojiti i usluge države (obrazovanje, zdravstvo, vojska) te poreze na proizvodnju – država se isto tako smatra proizvođačem

Proizvodna metoda – nastavak primjera

- U našem primjeru BDP koji se računa proizvodnom metodom neće biti 11.500\$ nego **10.000\$**
- Zašto?
- U BDP će ući :
 - 1500\$** - US Steel prodaje GM-u čelik i
 - 8.500\$** - novostvorene vrijednosti od GM-a (10.000\$ prodajna vrijednost auta – 1500\$ čelik koji je već uračunat)

Rashodna metoda

- BDP (Y =income) se dijeli na 4 komponente:
 - C (consumption) = osobna potrošnja
 - I (investment) = bruto investicije (ulaganja), investicijska potrošnja
 - G (government spending) = državna potrošnja
 - NX (net export) = neto izvoz; razlika X =izvoza i M =uvoza – NX se može pisati kao $(X-M)$

$$Y = C + I + G + NX \text{ ili } Y = C + I + G + (X - M)$$

C=OSOBNNA POTROŠNJA

- Potrošnja kućanstava na robe i usluge, osim kupnje novoga stambenog prostora (to su fiksne investicije)
- Zbroj svih izdataka kućanstava na svu robu i usluge koji se dijeli na: trajna potrošna dobra (automobili, namještaj, televizori), netrajna potrošnja dobra (hrana, odjeća, benzin) i usluge (zdravstvo, obrazovanje, masaže, frizerske usluge)

I = Bruto investicije, ulaganja, investicijska potrošnja

- Kupnja kapitalne opreme, zaliha i nekretnina, uključujući kupovanje novog stambenog prostora od strane kućanstava
- Kupovanje roba koje će se koristiti u budućnosti za proizvodnju drugih roba i usluga
- 3 kategorije izdataka:
 - fiksne investicije u stambene objekte – nekretnine/novogradnje (izdaci kućanstava na kuće i stanove),
 - ostale fiksne investicije (izdaci poduzeća na zgrade i opremu potrebnu za poslovanje) i
 - investicije u zalihe (promjena zaliha poduzeća)

Bruto i neto investicije

- Bruto investicije su one koje su namijenjene zamjeni postojećeg izrabaćenog kapitala i stvaranju novog, a financiraju se iz amortizacije i akumulacije (tj. zadržane dobiti)
- Neto investicije su namijenjene proširenju postojećeg kapitala, a financiraju se iz akumulacije (tj. zadržane dobiti)
- Jednake su razlici između bruto investicija i amortizacije

Zalihe kao dio investicija

- Zašto su zalihe bitne?
- Kada IBM proizvedeno računalo ne proda nego ga zadrži kao dio svojih zaliha, pretpostavlja se da je IBM „sebi” kupio računalo. To znači da će se prilikom obračunavanja BDPa to računalo smatrati IBM-ovim ulaganjem – u BDP-u ide pod Investicije
- Kada se godinu kasnije računalo proda vama, ulaganje u zalihe će se smanjiti a protuteža će biti povećanje osobne potrošnje C (računalo je kupilo kućanstvo)

G=državna potrošnja

- Državni izdaci za robe i usluge (središnja država, županije, gradovi, lokalna samouprava, te fondovi – mirovinski, zdravstveni itd koji se nazivaju „šira tj. opća država”)
- Država troši na kupnju roba i usluga, plaće državnih službenika/ca (vojska, policija, zdravstvo, obrazovanje) i javne radove (veliki infrastrukturni projekti u ceste, mostove itd.)
- Ukupni izdaci države nisu jednaki njenim ukupnim plaćanjima: transferna plaćanja (socijalna pomoć, pomoć nezaposlenima itd.) utječu na dohodak kućanstva ali ne utječu na proizvodnju određene ekonomije tj. oni nisu izravna naknada za tekuće proizvedene robe i usluge – ne ulaze u BDP

$NX = \text{Neto izvoz}$

- Potrošnja stranih građana/ki na domaću proizvedenu robu (izvoz) umanjena za domaću potrošnju na stranu robu (uvoz)
- Izvoz se dodaje ukupnom trošenju, jer je to trošenje stranaca/kinja na gotove proizvode i usluge koji su proizvedeni u našoj zemlji
- Uvoz se oduzima od ukupnog trošenja, jer je on obuhvaćen osobnom potrošnjom, investicijama ili državnom potrošnjom

Zamislite da je kućanstvo kupilo njemački automobil Mercedes za 50.000€ - kupnja automobila je osobna potrošnja koja raste za taj iznos. Istovremeno ona smanjuje neto izvoz za 50.000€ jer je automobil uvozna roba. (uvoz je minus za 50.000€)

Dohodovna metoda

- Proizvodnja robe i usluga stvara dohotke
- Oni mogu biti naknade zaposlenima (nadnice) ili dobiti za osobe koje vode poslovanje te ostali dohoci proizašli iz vlasništva nad faktorima proizvodnje

Dohodovna metoda

- Troškovi poslovanja različitih poduzeća (nadnice za rad, najamnine za zemlju, dobit za kapital, itd.) predstavljaju istovremeno i zarade kućanstava
- Mjerenje godišnjeg tijeka tih zarada dobiti će se BDP
- Suma zarada proizvodnih faktora, odnosno troškova:
 - Najamnina (w – wage)
 - Kamata (i – interest)
 - Renta (R – rent)
 - Profita (pf – profit)
 - Amortizacije (Dp – depreciation)
 - Neizravnih poreza (T – indirect taxes)

$$\text{BDP} = w + i + R + pf + Dp + T$$

Dohodovna metoda – sastavnice BDP-a

- w- najamnine (plaća, nadnica) – sredstva zaposlenih – plaća i socijalni doprinosi na plaću, dječji doplatak, regres, troškovi prijevoza na posao koje plaća poslodavac itd.
- i – kamata
- R – renta – dohodak od najma nekretnina, zemlje itd.
- pf - Profit – dobit poduzeća
- Dp – amortizacija – pad vrijednosti dugotrajne imovine (sva imovina čiji je vijek trajanja duži od godine dana) radi fizičkog trošenja u proizvodnom procesu – potrošnja fiksnog kapitala
- T- neizravni (ili posredni) porezi – porezi na proizvodnju koje u ime države prikupljaju dobavljači roba i usluga (PDV, porez na robe i usluge, carine, trošarine itd.) minus subvencije (dodatak koji država uplaćuje proizvođačima kojima utječe na cijene, količinu proizvodnje itd. – oduzima se iz obračuna BDP-a)

Ostali makroekonomski pokazatelji

- **Bruto nacionalni proizvod ili Bruto društveni proizvod (BNP)** – Gross National Product – ukupni dohodak (od rada ili kapitala) koji su zaradili trajni rezidenti određene države.
- Druga definicija: ukupna vrijednost proizvedene robe i usluga od strane građana i građanki (Trajnih rezidenata) neke države bez obzira gdje se proizvela
- BNP je ukupna vrijednost sve robe i usluga koje su proizveli Hrvati/ice dok je BDP vrijednost sve robe i usluga proizvedenih u Hrvatskoj.
- Npr. ako američka tvrtka sagradi nekretninu u RH – ta vrijednost se pribrojava u američki BNP i hrvatski BDP, ali ne u američki BDP

Ostali makroekonomski pokazatelji (nastavak)

- NDP (neto domaći proizvod) – BDP umanjen za amortizaciju
 - Amortizacija – mjera trošenja stalnih sredstava u proizvodnji
- Nacionalni dohodak (*NI – national income*) – suma faktorskih dohodaka koje primaju vlasnici radne snage, kapitala i zemlje, tj. ukupni dohodak proizvodnih inputa
 - Jednak je sumi najamnina, kamata, renti i profita (vlasničkih dohodaka)
 - Dobiva se tako da se od BDP-a oduzmu amortizacija i neizravni porezi
 - $NI = BDP - (Dp+T)$
- Raspoloživi dohodak (*DI – disposable income*) – dio koji kućanstvima ostaje za potrošnju (C) i štednju (S)
 - Izračunava se tako da se od ukupnog dohotka (NI) oduzmu osobni porezi (Td) i pridodaju transferna plaćanja

Transferna plaćanja: plaćanja države pojedincima za koju pojedinac ne daje nikakvu uslugu, pr. socijalna pomoć, naknada za nezaposlene itd.

BDP per capita

- BDP per capita približno prikazuje vrijednost dobara proizvedenih *po glavi stanovnika* u nekoj zemlji. Jednak je i BDP-u podijeljenom sa ukupnim brojem stanovnika. Predstavlja prosječan standard stanovništva i omogućava međunarodne usporedbe.

Nedostaci mjerenja BDP-a (ukupnog i per capita)

- *Ne govori nam o netržišnim prihodima* - Standardni računi uključuju prije svega tržišne aktivnosti dok se velik dio ekonomskih aktivnosti odvija izvan tržišta. Proizvodnja kućanstava - obroci, pranje rublja, čišćenje, čuvanje djece. Barter, naturalna poljoprivreda
- Ne govori o utjecaju proizvodnih/potrošnih djelatnosti na okoliš
- Ne govori kako je dohodak u državi raspodijeljen – da li je mala manjina bogata a velika većina siromašna
- Ne govori nam (osim ako ne uđemo u dublju analizu), na koja dobra se najviše troši – razlika ekonomskog rasta i razvoja
- Ne govori nam o kvaliteti života u zemlji – pismenost, prosječni životni vijek
- Ne govori nam o učešću nelegalnih aktivnosti

Ishod 6

Značajke zemalja u razvoju

- Nizak dohodak po glavi stanovnika
- Socijalne posljedice: loše zdravlje, niska razina pismenosti, neuhranjenost, nedostatak kapitala
- Zараđuju oko 1/12 onoga što zarađuju ljudi u zemljama visokog dohotka
- Mnoge zemlje u razvoju imaju slabo razvijene države, probleme sa korupcijom i građanskim ratovima
- Uz to imaju visoki prirodni prirast stanovništva, ali i visoku stopu odlazne migracije posebice školovanog stanovništva

Kako ocijeniti razvoj neke zemlje?

- Gospodarski rast = ekspanzija realnog BDP-a
- Gospodarski razvoj = ekspanzija potencijalnog BDP-a ili proizvodnje neke zemlje
 - Pomak granice proizvodne mogućnosti prema van
 - Dugoročni rast potencijalne proizvodnje
 - Ne samo kroz ekonomske pokazatelje
 - Zdravlje, očekivano trajanje života

Četiri razvojna elementa

- Ljudski resursi
- Prirodni resursi
- Akumulacija kapitala
- Tehnološka promjena i inovacije

Ljudski resursi

Ponuda rada, obrazovanje, vještine, motivacija, kontrola bolesti, poboljšanje zdravlja i ishrane

Ljudski resursi

- Malthusov “Zakon stanovništva”
 - Stanovništvo se razmnožava brže (geometrijska stopa 1,2,4,8,16,) nego što raste proizvodnja hrane (aritmetička stopa – 1,2,3,4,)
 - Svaki član rastućeg stanovništva imao bi sve manje i manje zemlje i prirodnih proizvodnih faktora s kojima bi mogao raditi.
 - Zbog nepromijenjene količine tla i zakona opadajućih prinosa, proizvodnja hrane neće moći pratiti geometrijsku stopu rasta stanovništva
 - Proizvodnja po osobi imala bi tendenciju pada tako nisko dok se bi stabilizirala na razini preživljavanja stanovništva sličnoj gladovanju.
 - Malthusa i njegove sljedbenike kritizirali su za neuvažavanje mogućnosti tehnološkog napretka (rast realnih nadnica) i za previd značaja kontrole rađanja u snižavanju rasta stanovništva.

- Prema Malthusu pozitivne zapreke koje povećavaju smrtnost su: kuga, glad i rat. A populacija bi mogla usporiti i kroz kontrolu rađanja i odgođene brakove
- Malthusov argument je korišten kao potpora u donošenju zakona kako bi se siromaštvo učinilo što je neugodnijim (primjerice Velika Britanija). Država nije mogla poboljšati blagostanje za siromašni dio populacije jer svako povećanje prihoda siromašnih ljudi znači da će se radnici samo množiti sve dok ne budu svedeni na goli opstanak.

- Neomaltuzijanci – Rimski klub – “The limits to growth” (1970) i “Beyond the limits (1992)
- “ Ne promijeni li se trenutni smjer porasta ljudske populacije, industrijalizacije, zagađenja, problema s hranom i iscrpljivanja prirodnih izvora, u slijedećih čemo sto godina doseći granicu rasta na ovom planetu. Najvjerojatnije posljedice će biti prilično nenadano i neobuzdano opadanje populacije i industrijskog kapaciteta”
- Problemi današnjice vezani su uglavnom uz eksternalije – globalno zatopljenje, izumiranje životinjskih vrsta, migracije, nuklearno naoružanje

Ljudski resursi (nast.)

- Siromašne zemlje teško mogu prevladati siromaštvo tako visokim stopama rasta stanovništva - Afrika
- Obrazovanje (opće), kampanje kontrole rađanja, prosvijećenost žena, smanjenje smrtnosti dojenčadi – žene manje svojeg vremena troše na trudnoću a više na bolje obrazovanje manjeg broja djece
- S druge strane neke zemlje se suočavaju s niskom stopom nataliteta – Meksiko, Koreja, Tajland

Ljudski kapital

- Osim prekomjernog rasta stanovništva, zemlje u razvoju trebaju brinuti i za kvalitetu svojih ljudskih resursa
 - Kontrolirati bolesti i poboljšanje zdravlja i prehrane – dostupnost zdravlja svima
 - Poboljšati obrazovanje, smanjiti nepismenost, obučiti radnike – učiti u inozemstvu, primijeniti kod kuće
 - Prihvatiti važnost ljudskih resursa (potencijala) - većina rada odgaja se i dobiva kod kuće!

Prirodni resursi

Zemlja, minerali, goriva, kvaliteta okoliša, posjedništvo nad zemljom, klimatske promjene

Stanje prirodnih resursa u zemljama u razvoju

- zemlja i rude koje posjeduju trebali bi biti podijeljeni među velikim brojem stanovnika, no tako stvoreno bogatstvo bilo je često predmet pljačke i uzurpacije od strane korumpiranih vođa i vojnih klika. Stanovništvo nije imalo nikakav benefit od rudnog bogatstva – benefit se slio u ruke vladajućeg režima i multinacionalnih kompanija koje koriste rude
- najvrjedniji prirodni resurs zemalja u razvoju je obradivo zemljište. Velik dio radne snage u zemljama u razvoju zaposlen je u poljoprivredi.
- Važno je omogućiti produktivno korištenje zemlje – gnojidba, obrada tla itd kako bi se povećala produktivnost. Isto tako je problem sa propadanjem hrane od polja do stola zbog neadekvatne tehnologije očuvanja hrane (skladištenje, hladnjače itd. u mnogim zemljama su nepostojeće čime hrana propada i ne dolazi niti do kupaca)
- Za ulaganje u zemlju ključno je da mali poljoprivrednici posjeduju obradivu zemlju – to dovodi do želje za ulaganjem u kapital i tehnologije koje povećavaju prinose.
- Kada poljoprivrednici posjeduju vlastitu zemlju, imaju bolje poticaje za poboljšanje, kao što su sustavi navodnjavanja, i poduzimanje odgovarajućih praksi očuvanja.
- Uz to je ključno da mali poljoprivrednici imaju sustav dolaska do kapitala (bankarskih kredita) – u mnogim zemljama to im je nedostupno

Today, it is estimated that there are approximately 608 million farms in the world, and most are still family farms. However, the largest 1% of farms operate more than 70% of the world's farmland and are integrated into the corporate food system, while over 80% are smallholdings of less than two hectares that are generally excluded from global food chains. Although patterns vary

In most countries, land inequality is growing. Worse, new measures and analysis published in this synthesis report show that land inequality is significantly higher than previously reported. This trend directly threatens the livelihoods of an estimated 2.5 billion people worldwide involved in smallholder agriculture.

There is clear evidence that small-scale and family farmers and indigenous peoples generally produce more net value per unit area than large enterprises, and their land use practices tend to support biodiversity and healthier soils, forests, and water supplies. Women's land rights and collective land rights are particularly important in this context. Driven by the logic of heritage and stewardship rather than short-term profits, they have much to offer the global objectives of equitable and sustainable development, yet they are increasingly excluded while global trends favour land concentration.

A key outcome of the current trend is an increasingly polarised land and agri-food system, with growing inequalities between the smallest landholders and the largest. Globally dominant food systems are controlled by a small number of corporations and financial institutions, driven by the logic of return on large-scale investments through economies of scale. At the other end of the spectrum are locally dominant agri-food systems, largely made up of small-scale producers and family farmers, connected to particular pieces of land. These are not completely separate systems; there are many points of intersection, but they represent two approaches that are moving further and further apart.

underestimated. Overall, research carried out for this project has found that the top 10% of rural populations across the sampled countries capture 50% of agricultural land value, while the bottom 50% of rural populations, who are generally more dependent on agriculture, capture only 3% of land value (Bauluz et al., 2020). Compared with traditional

- **At a conservative estimate, 231,000 people each year could be killed by the climate crisis in poor countries by 2030.**⁵¹ Millions could die in the second half of this century. One study estimates that the greenhouse gases emitted by 273 Americans in 2020 will kill one person during the rest of this century through heat waves alone.⁵² Meanwhile, the emissions of the richest people are driving this crisis, with the CO₂ emissions of 20 of the richest billionaires estimated on average to be 8,000 times that of the billion poorest people.⁵³

The damage a person does to the climate increases with their level of wealth. Based on consumption data estimates, Roman Abramovich, a Russian-Israeli billionaire and owner of Chelsea Football Club whose assets include a superyacht and a custom-designed Boeing 767, is responsible for at least 33,859 tonnes of CO₂ emissions consumption in a year.²⁴⁹ It would take the average person over 7,000 years to use the same amount.²⁵⁰

While the richest people are able to afford greater protection against the worst impacts of the climate crisis—indeed, some billionaires have reportedly bought bunkers to prepare for worst-case scenarios²⁵¹—it is the poorest people who have contributed least to this crisis who suffer the most.

Akumulacija kapitala

Strojevi, tvornice, intelektualno vlasništvo, ceste, elektrifikacija (općenito infrastruktura zemlje)

Akumulacija kapitala

- Kapital (strojevi, tvornice, ceste, intelektualno vlasništvo itd.)
- Prvobitna akumulacija kapitala vrlo često izostaje u nerazvijenim zemljama
- Odustajanje od tekuće potrošnje radi ulaganja u proizvodnju – na taj način akumuliramo kapital
- Siromašne zemlje nemaju mogućnost smanjenja tekuće potrošnje
- Države s najvećim rastom ulažu oko 20% proizvodnje u akumulaciju kapitala
- Najsiromašnije 5% i manje – odlazi na opskrbu rastućeg stanovništva prostorom za stanovanje i nabavku jednostavnih alata
- Ovisnost ulaganja i štednje – niska razina štednje = niska razina ulaganja
- Uloga države – stvaranje infrastrukture za razvoj – program javnog zdravstva (pr. cijepljenje, bolnička zaštita), gradnja cesta, elektrifikacija, gradnja škola,

Problemi akumulacije

- Preniska štednja dovodi do premalih ulaganja u proizvodni kapital koji je nužan za gospodarski napredak

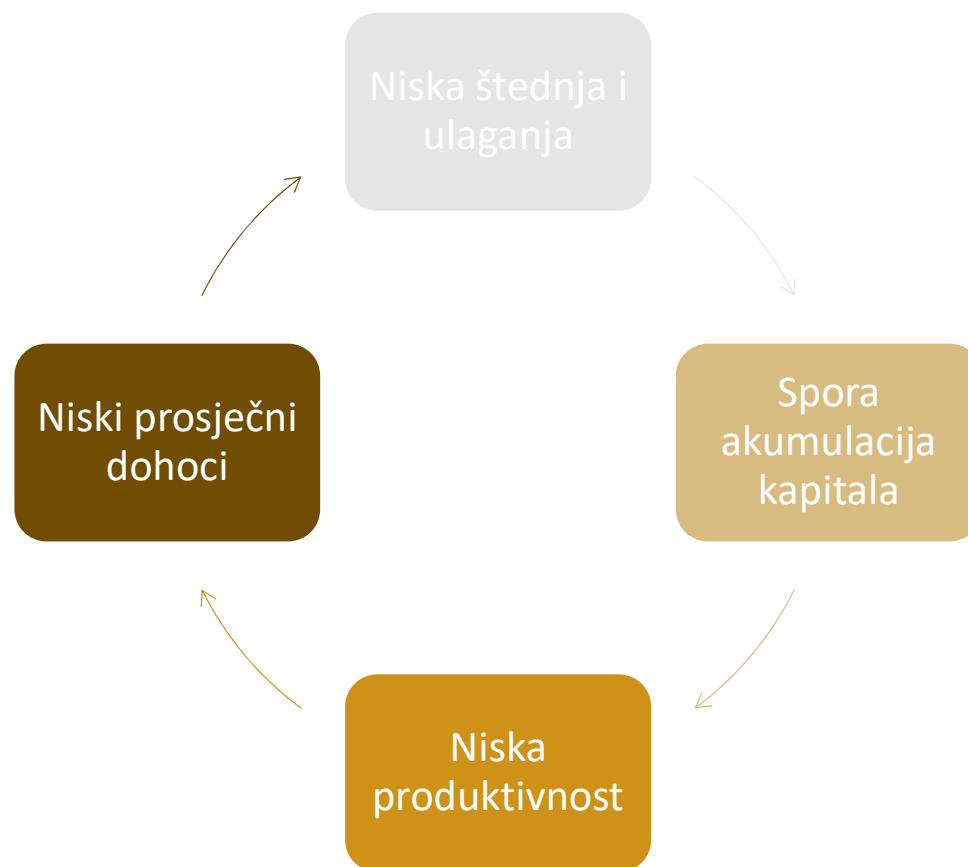
Tehnološka promjena i inovacije

(znanost, poduzetništvo, dostupnost tehnologije, menadžment)

Tehnološka promjena i inovacije

- Oponašanje tehnologije
 - siromašne zemlje mogu koristiti blagodati postojećih tehnologija koje su sve jeftinije i dostupnije
- Poduzetništvo i inovacija
 - Ovisi o prirodnim bogatstvima i ljudskom kapitalu, jasnim vlasničkim pravima, nižim porezima i niskoj korupciji
 - Poduzetnici – pokretač ekonomskog razvoja

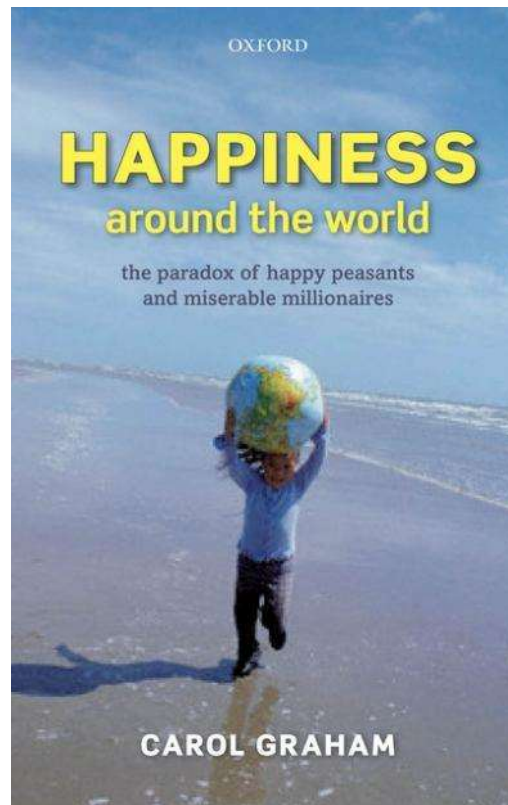
Začarani krug siromaštva

Začarani krug siromaštva

- **Niski dohoci** (velika većina dohotka u državi se troši u tekućoj potrošnji) - **niska štednja** (razine štednje u zemlji su niske, banke nemaju otkuda davati kredite) – **spori rast kapitala koji je uz to i neprikladan** (obično se ne nabavljaju novi strojevi koji bi povećali produktivnost nego se kupuju polovni ili popravljaju stari) – **niska produktivnost** (pr. Polovnim traktorom ili korištenjem samo motike na polju dobivaju se manji urodi nego kad imaš novi i dobro opremljeni traktor) – **niski dohoci** (to ponovno stvara niske dohotke jer se malo zaradi)
- Siromaštvo je praćeno niskim razinama obrazovanja, pismenosti i stručnosti – ne uvode se nove tehnologije, stanovništvo brže raste i izjeda poboljšanja u proizvodnji, osobito proizvodnju hrane.

Ekonomika sreće – paradoks sretnih seljaka i nesretnih milijunaša

- Što i koliko nam treba da budemo sretni?
- Da li se sreća može izmjeriti?
- Ekonomika sreće – znanstvena disciplina koja proučava kvalitetu života u određenoj zemlji ili skupu zemalja kombinirajući znanja ekonomije i psihologije

Tradicionalna ekonomija

- Mjera individualnog zadovoljstva = raspoloživi dohodak; što je veći raspoloživi dohodak, više možemo kupiti i time smo zadovoljniji
- Mjera uspješnosti države = “ukupni” dohodak ili BDP, što je veći BDP per capita to je država prosperitetnija i stanovnici su zadovoljniji

Easterlinov paradoks

- Istraživač Richard Easterlin je kroz svoje istraživanje iz 1974. htio dokazati ili oboriti tezu tradicionalne ekonomije o sreći i zadovoljstvu – tj da su ljudi u bogatijim zemljama u prosjeku sretniji od onih u siromašnima (mjereno kroz BDP per capita, raspoloživi dohodak)
- Uz kombinaciju upitnika o sreći (psihologija) i ekonomskih podataka (BDP per capita, raspoloživi dohodak) ispitivao je sreću na uzorku zemalja koje se smatraju bogatima (pr. SAD, Francuska) i siromašnima (pr. ex Jugoslavija, Kuba).

Easterlinov paradoks

- Kako zemlje postaju bogatije, iznad nivoa pokrivanja osnovnih potreba (hrana i stanovanje), istraživanja pokazuju da ljudi nisu sretniji (prosječna sreća ne raste). (pr. Ispitivanje je pokazalo kako su Amerikanci sretni u istoj mjeri kao i prije 40 godina, iako su dohoci i standard života porasli)
- Na uzorku svih zemalja - U prosjeku, jednom kada ljudi pokrivaju više od osnovnih potreba (hrana i stanovanje), nema razlike u nivou sreće između ljudi u bogatim zemljama i onima koje se smatraju siromašnima (mjereno visinom GDP-a)
- **Istraživanja unutar zemalja pokazuju da su u prosjeku bogatiji ljudi sretniji od siromašnih.**
- Paradoks je u tome što bismo očekivali da će ljudi u bogatijim zemljama biti općenito sretniji nego oni u siromašnijim ali to nije tako.

Objašnjenje Easterlinovog paradoksa – hipoteza relativnog bogatstva

- Ljudska sreća manje ovisi o njihovom apsolutnom bogatstvu a više o usporedbi njihovog bogatstva sa drugim ljudima, tj. relativnom bogatstvu.
- Ako živimo u zemlji u kojoj većina ljudi ima jednu kravu, a mi imamo 3 krave, onda smo mi boljeg statusa, samopouzdanja i osjećamo se sretnijima. Ako ljudi sa kojima se uspoređujemo voze luksuzni auto, nećemo se osjećati sretnim ako i mi nemamo luksuzni auto ali i terenca.
- Hipoteza relativnog bogatstva – objašnjava zašto su bogati ljudi u istoj zemlji sretniji nego siromašni, ali i zašto ljudi u bogatijim zemljama u prosjeku nisu sretniji od onih u siromašnijim zemljama. Naš osjećaj bogatstva proizlazi iz usporedbe sa sebi sličnima. Ako imamo više nego oni bit ćemo sretniji.

Objašnjenje Easterlinovog paradoksa – ljudska adaptacija

- Bogati ili siromašni, ljudi se adaptiraju na svoje životne prilike.
- “Ako dobijem ovaj posao/kupim ovaj auto/dobijem na lotu, bit ću sretniji/sretnija!” – ZNANSTVENO NETOČNO! Niti jedno osobito postignuće ne može garantirati dugoročno sreću, zato što se ljudi naviknu na njega. Nivo sreće se vraća na svoj prosjek prije događaja.
- Istraživanje na dobitnicima novaca na lutriji (Arvey i sur., 2004)
 - Preko 60% sudionika nastavilo raditi na trenutnom poslu
 - Neki prekinuli privremeno, pa pokrenuli vlastiti posao
 - Samo 4% skroz prestalo raditi

- “Um svake osobe, u dugom ili kratkom periodu, vraća se na svoje prirodno i uobičajeno stanje mirnoće. U prosperitetu, nakon nekog vremena, vraća se natrag na to stanje; u poteškoćama, nakon nekog vremena, ponovno se diže na taj nivo”.

Primjeri adaptacije

- Afganistanci (rat, siromaštvo kao u Sub-saharskoj Africi, GDP per capita= 486 dolara) – sretni kao ljudi u Latinskoj Americi (GDP per capita u prosjeku 10.000 dolara)
- Biti žrtva kriminala čini ljude nesretnima, ali učinak je manji ako je kriminal učestala pojava u društvu; isto je i sa korupcijom te nezaposlenošću
- Sloboda i demokracija čine ljude sretnima, ali efekt je veći ako su navikli na takve slobode nego ako nisu.

